

АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ В АСПЕКТІ ЙОГО МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ Й ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСНАЩЕНОСТІ

*Л. Ю. Мельник,
д. е. н., професор, Дніпропетровський державний аграрний університет*

Проаналізований сучасний стан матеріально-технічної й технологічної оснащенисті сільсько-го господарства, визначено необхідність і умови її удосконалення.

It is analysed modern conditions of material and technological equipment of an agrarian facilities, it is certain necessity and conditions of its improvement

ВСТУП

Україна напередодні 20-літнього ювілею з початку аграрної реформи. Л.Д. Кучма визначив її не просто як реформу, а "Це була справжня доленосна мирна революція, коли належало знову поставити все з голови на ноги, знову повернути українському селу його предвічне покликання" [6, с. 4]. Йшлося про утвердження приватної власності та приватного господарювання (підприємництва) на селі. Адже у всі віки і у всіх народів сільськогосподарське виробництво здійснювалося на землях приватної власності [3].

Аналізуючи результати проведення "доленосної і мирної аграрної революції" в Україні, можна стверджувати, що, безперечно, відбулася кардинальна зміна власницько-господарських відносин (паювання земель і майна, що дало поштовх для формування і розвитку різних форм агроструктур (товариства, приватні підприємства, сільськогосподарські кооперативи, фермерські господарства) як суб'єктів господарювання ринково-підприємницького типу). Усім їм забезпечена економічна-правова самостійність, а зв'язки між ними регулює ринок. Втручання держави здійснюється у межах ринкових принципів господарювання. Інакше кажучи, в Україні завершена в основному ринкова трансформація всієї економіки. Відповідно вона визнана країною з ринковою економікою, прийнята до СОТ. І з цих позицій національна економіка, аграрна зокрема, поставлена з голови на ноги. Адже відбувся перехід

від "соціалістичної" до "капіталістичної" системи господарювання, які багато в чому є альтернативними.

Разом з тим таке тлумачення змісту мети реформи є однобоким, несистемним. І приватна власність, і ринково-підприємницькі принципи господарювання треба розглядати лише у контексті підвищення продуктивності й ефективності аграрної сфери економіки і на цих засадах зростання добробуту селян і всього суспільства. Інакше господарська реформа втрачає сенс. Про те, що саме цього не досягнуто, свідчать такі офіційні дані по Україні. В 2006 р. у порівнянні з 1990 р. обсяги валової продукції сільського господарства знизилися на 35,0%, на 100 га сільськогосподарських угідь відповідно — на 27 %, урожайність зернових на — 31,3%, рівень рентабельності — на 39,8 в.п. [13, с. 44; 50; 72]. Відбулася руйнація існуючої матеріально-технічної і технологічної баз сільського господарства, землі, людських ресурсів, села. Зумовлено це дією багатьох чинників. Про це вже неодноразово йшлося в економічній літературі. А тому, не маючи на меті проаналізувати всі "за" і "проти" — щодо уявлення про причини, які замість удосконалення існуючого призвели до його погіршення, наголосимо, що більшість науковців, реформаторів, політиків практично "обходять" питання техніко-технологічної оснащенисті сільського господарства. Натомість абсолютизують чинник власницько-господарських відносин. Досить пригадати зміст більшості законодавчих актів щодо реформу-

вання аграрних відносин. І тільки останні роки позначені посиленням інтересів дослідників до теоретико-практичного аналізу впливу на ефективність сільського господарства багатьох інших внутрішніх і зовнішніх факторів. Зокрема, зазначалося, що більшість чинників, що впливають на ефективність сільгосп підприємств, можна успішно використовувати в підприємствах з достатньо великими розмірами і обсягами одержаної продукції. Як показують аналіз і розробки, великотоварні підприємства можуть повною мірою на 100 % використовувати чинники науково-технологічного процесу по всіх напрямках його складових: біологічних, технічних, технологічних, екологічних, економічних, соціальних, інформаційних. Водночас чинники цих складових науково-технічного прогресу в підприємствах середнього розміру можуть бути впроваджені на 40—50%, а в малих — на 15—20%. Ось чому саме великі підприємства повинні бути основою освоєння науково-технічного прогресу на майбутні роки в агропромисловому комплексі. Використання досягнень науково-технічного прогресу через великотоварні підприємства повинно стати вирішальним чинником відродження та інтенсивного розвитку агропромислового комплексу. Досягнення техніко-технологічної ефективності можливе лише за умови концентрації виробництва. Дана проблема особливо гостро постає в сільському господарстві України, яке історично орієнтоване на великі площі землекористування, що виражається в забезпеченні відповідною технікою, науковому обґрунтуванні технологій вирощування сільськогосподарських культур, розміщенні робочої сили [1; 2].

Отже, з точки зору розбудови "постіндустріальної" моделі аграрної економіки, забезпечення на належному рівні продовольчої безпеки країни, вступу України до СОТ необхідно акцентувати увагу на збільшенні частки агрогосподарств з оптимальними розмірами площ землекористування. Великотоварне виробництво забезпечує вищий рівень продуктивності праці та ефективності використання матеріальних ресурсів, а тому повинно розвиватися.

Напевне, не треба доводити той незаперечний факт, що в умовах стрімкого розвитку НТП йдеться не просто про великі площі землекористування, а про використання на них новітніх досягнень в техніці, технології, менеджменті. Ефективність використання останніх зумовлює використання відповідних площ земельних угідь.

Тому розвиток аграрного виробництва на

засадах оптимального розміру землекористування сільськогосподарських підприємств, і головне — впровадження ними сучасного техніко-технологічного оснащення є пріоритетною умовою зростання продуктивності й ефективності сільського господарства, розбудови його постіндустріальної моделі. Це питання є одним із найактуальніших, що стоїть перед вченими — аграрниками-економістами.

Мета запропонованої статті — проаналізувати сучасний стан техніко-технологічної оснащеності сільського господарства, необхідності і напрямів його розвитку на інтенсивно-інноваційних засадах.

РЕЗУЛЬТАТИ

В економічних літературних джерелах загально визнано, що продуктивність і ефективність аграрних господарств визначається низкою чинників. Тільки в аспекті технологічного способу їх нараховують близько 60. Застосовуючи найбільш узагальнену класифікацію внутрішніх чинників, що впливають на рівень продуктивності праці і ефективність виробництва, можна виділити такі групи:

- продуктивність, якість техніко-технологічної бази виробництва і ефективність її використання;

- кваліфікаційний рівень працівників, їх відношення до виконання виробничих функцій;

- організація виробництва (менеджмент) в широкому розумінні цього поняття, включаючи умови й оплату праці;

- природні умови, зокрема родючість ґрунту в землеробстві.

Разом з тим існують розбіжності щодо визначення економічної вагомості окремих факторів в загальній структурі зазначених чинників.

Відносно національної економіки (макрорівня), то техніко-технологічний фактор традиційно оцінюється як пріоритетний. Так, за свідченням дослідників країн Заходу і аналітиків, технологічний прогрес займає і тепер вирішальне місце у структурі факторіального впливу, досягаючи іноді 80—85% [7].

В останні роки високим балом почали оцінювати організаційний чинник, зокрема менеджмент. Наводилися дані про те, що в розвинутих країнах раціональна організація виробництва забезпечувала 20—50% приросту національного доходу. А окремі науковці навіть стверджують, що ефективність економіки лише на третину зумовлюється вкладеннями в обладнання, техніку. Все інше залежить від інтелектуального потенціалу, зокрема від кваліфікації

керівників, рівня їх компетентності, вміння передбачати і приймати обґрунтовані рішення [1; 5].

В сільському ж господарстві, на думку більшості дослідників, вирішальне значення і раніше, і на сьогоднішній день має приватне господарювання і передусім така форма господарювання як фермерське господарство: "переваги фермерської форми господарювання незаперечні..." [14, с. 4]. Світовий досвід розвинутих країн дає майже однозначну відповідь — фермерське господарство довело за останнє сторіччя свої переваги як в Америці, так і в Західній Європі [9]. Але чим тоді пояснити, що у США більше половини товарної продукції сільськогосподарства виробляють корпорації? У Західній Європі формуються різні види асоціацій фермерів. Закони про власність змінюються в напрямі більшої соціологізації, домінування прав колективу над правами особи, права орендаря над правами власника [2].

Певною мірою альтернативною позицією щодо абсолютизації чинника приватної власності є та, згідно з якою у цілому ж по підприємству власність визначає близько 10% успіху господарської діяльності. Останні 90% залежать від складної системи як об'єктивно діючих, так і свідомо регульованих правових, економічних і організаційних відносин, яка може бути визначена як внутрішньогосподарський механізм роботи аграрних підприємств. І взагалі вся аграрна історія ХХ ст. свідчить, що ефективність господарювання зумовлена не формою власності, а виробничо-технічним потенціалом даного конкретного підприємства, його відповідною спеціалізацією, забезпеченістю працівниками і їх кваліфікацією, рівнем менеджменту, оптимальною концентрацією виробництва, інтегрованістю в систему виробничої і постачальницько-збутової кооперації, а також тісним зв'язком зі сферою переробки [8; 10].

Водночас не часто можна зустріти твердження про те, що масштаби та напрямки розвитку аграрного виробництва, ефективність та конкурентоспроможність визначає матеріально-технічна база, особливо її активна частина — машини та обладнання [12].

Зарубіжний й вітчизняний досвід, логіка, а також об'єктивний аналіз щодо місця й ролі окремих внутрішньогосподарських чинників, які впливають на результати господарської діяльності аграріїв, дають підстави сформулювати такі положення.

1. Поки що не розроблена методика визначення структури (питомої ваги) впливу внутрі-

шніх чинників на кінцеві результати господарської діяльності. Напевне, й зробити це більш-менш точно неможливо.

2. Економічно вагомість чинника приватної власності, безперечно, досить істотна, але зменшується, "розмивається" в міру використання техніки і технологій, найманої праці, розмірів господарства. І тільки в трудомістких видах сільськогосподарської продукції цей чинник і тепер займає провідне місце.

3. Стрімкий розвиток продуктивних сил в сільському господарстві, впровадження досягнень НТП (щодо техніки і особливо технологій), об'єктивна необхідність відновлення й розвитку сільського господарства на інтенсивно-інноваційних засадах — надають чиннику техніко-технологічної оснащеності і відповідно професіоналізму тих, хто її використовує (техніко-людська система) визначального значення. Цьому сприяють і такі зовнішні чинники як кон'юнктура аграрного ринку, зокрема ринкові ціни і конкуренція. Глобалізаційні процеси, зокрема вступ України до СОТ, об'єктивно будуть змушувати вітчизняних аграріїв до посилення рівня технічної оснащеності сільського господарства. У цьому відношенні останньому притаманна низка проблем. Розглянемо це питання більш розгорнуто.

На сьогоднішній день в Україні функціонують два великих сектора аграрних господарств: 1) господарства населення, які виробляють близько 60% (в 2006 р. — 61%) усієї валової продукції сільського господарства; 2) сільськогосподарські підприємства, які поки що, на жаль, не займають пріоритетного положення.

Сектор сільських домогосподарств (СДГ). Хоча за площею землекористування — 1,08 га у 2006 р., відповідає японській та китайській моделям (1—2 га), але за рівнем технічної оснащеності, товарності, кооперування, спеціалізації та інтеграції значно поступається їм. І навіть в такій головній складовій цього сектору, як 4,8 млн особистих селянських господарств (ОСГ) — рівень товарності не перевищує 40% і лише 10% з них мають техніку. Віддаючи належне цьому сектору в аспекті забезпечення доходів їх власникам, сфери зайнятості і ринку продовольчих товарів, наголосимо, що, з точки зору техніко-технологічної оснащеності, — це переважно мануфактурне, доіндустріальне виробництво. В постіндустріальній моделі в такому стані він, напевне, не знайде свого місця як частка підприємницько-товарної аграрної сфери. Тобто залишиться як переважно натуральний (споживчий) сектор СДГ.

Сектор сільськогосподарських підпри-

ємств, розбудованих на базі колишніх колгоспів і радгоспів. На сьогодні він функціонує на ринково-підприємницьких засадах і представлений агроструктурами різних організаційно-правових форм. Сільськогосподарські підприємства за середніми розмірами сільгоспугідь (1326 га) значно перевищують американську модель (179 га). Більше двох третин угідь використовуються підприємствами, які мають від 1,5 до 15 тис. га (в середньому 3 тис. га).

Фермерські господарства середнім розміром 100 га угідь перевищують за розмірами аналогічну модель європейських країн і є економічною базою для формування на селі середнього класу власників [12].

Сільськогосподарські підприємства в аспекті їх матеріально-технічної бази і технологій, що використовуються, у цілому навіть не відповідають індустріальній моделі аграрного виробництва. Натомість в економічно високорозвинених країнах вже кілька десятиліть функціонує і відтворюється на інтенсивно-інноваційних засадах якісно нова модель сільського господарства — постіндустріальна. Її основа — високотехнічна і технологічна оснащеність. Вітчизняному ж аграрному сектору на сьогодні притаманний критичний стан матеріально-технічної бази. Частка сільського господарства в основному капіталі національної економіки України зменшилася з 25 % у 1996 р. до 5% у 2006 р. Машинами та обладнанням аграрні підприємства забезпечені лише на 45—65% технічної потреби, понад 90% сільськогосподарських машин вже відпрацювали амортизаційний строк. Енергетична потужність сільськогосподарських підприємств у 2006 р. зменшилась в 2,5 раза порівняно з 1990 р. Така ж динаміка наявної кількості тракторів, комбайнів, кормозбиральної техніки. Навантаженість ріллі на трактор в Україні у 4—20 разів, а посівів зернових на комбайн — у 4—8 разів більша, ніж у розвинутих країнах світу. Вітчизняні машини та обладнання відстають від світових на 2—3 покоління. За кількістю та якістю технічних засобів, продуктивністю машин, екологічністю та безпечністю в роботі аграрна Україна стоїть значно нижче розвинутих країн світу [11; 12].

Значне скорочення кількості сільськогосподарської техніки в аграрній сфері економіки України, відчутний її фізичний та моральний знос негативно впливають на продуктивність і ефективність використання землі й трудових ресурсів. Порушуються існуючі і не впроваджуються новітні технології вирощування сільськогосподарських культур, розширюються пло-

щі необроблюваних земель. Неможливість проводити необхідні технологічні операції в оптимальні агротехнічні строки спричиняє великі втрати врожаю. За деякими даними, щорічні втрати зерна при збиранні оцінюються у 8—10 млрд грн., а по сільському господарству в цілому — 15—18 млрд грн., посилюються міграційні процеси [12].

У кінцевому підсумку зменшуються обсяги виробництва усіх видів сільськогосподарської продукції, зростає її собівартість, знижується конкурентоспроможність на внутрішньому і особливо зовнішньому ринках. Зі вступом України до СОТ останнє набуває особливої актуальності. Цілком зрозуміло, що забезпечити національну продовольчу безпеку на належному рівні за наявної технічної бази сільське господарство не в змозі.

Отже, село відчуває хронічний дефіцит техніки, особливо на базі якої можна впроваджувати сучасні технології. Більшість існуючої сільськогосподарської техніки застарілих конструкцій. Логічно виникає питання: чим це зумовлено? Тим більше, що, на відміну від директивного планово-централізованого постачання сільськогосподарської техніки в радянські часи, нині функціонує повноцінний її ринок. Інакше кажучи, в сучасних умовах не існує проблеми пропозиції на ринку сільськогосподарської техніки. До послуг кожного агровиробника — різноманітна зарубіжна і вітчизняна техніка. Дефіцит її відсутній. Існуючий попит на неї повністю покриває пропозиція. І взагалі ринкова економіка завдяки вільному ціноутворенню практично виключає дефіцит будь-якого товару, особливо в умовах глобалізації ринків. Проблема в тому, що потреби покупців можуть значно перевищувати їх платоспроможність. А тому слід чітко розмежовувати потенційний і реальний попит. Стосовно сільськогосподарської техніки, то, як уже відмічалось, аграрний сектор має в ній велику потребу, але не має коштів для її купівлі. Тобто реальна потреба в сільськогосподарській техніці аграрної сфери значно перевищує її платоспроможність за тих цін, які склалися на ринку. Зменшити цей розрив (за даної платоспроможності) можна лише зниженням цін на сільськогосподарську техніку, але це проблематично. Вихід — у підвищенні фінансової спроможності, рівня прибутковості і рентабельності аграрних господарств, відповідності амортизаційної політики потребам відтворення матеріально-технічної бази.

В таблиці 1 наведені дані щодо динаміки рівня рентабельності і обсягів прибутку аграрних господарств.

Таблиця 1. Ефективність сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах України *

Показники	1990* *	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Прибуток, збиток від реалізації с.г. продукції, млн грн.	11423	-121	2160	614	1476	1283	1253	630
Рівень рентабельності, збитковості (-) с.г. продукції, %	42,6	-1,0	18,3	4,9	12,6	8,1	6,8	2,8

*Джерело: [11, с. 50].

** 1990 — млн крб.

Наведені дані дають однозначну відповідь на поставлене раніше питання: починаючи із 2001 р., у цілому сектор сільськогосподарських підприємств прибутковий (хоча у 2006 р. це відносилось лише до 67,6% від загальної кількості сільськогосподарських підприємств, оскільки 32,4% одержали чистий збиток). Розмір прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції у середньому за останні 5 років (2002—2006 рр.) становив близько 1 млрд грн. у порівнянні із майже 11,5 млрд крб. у 1990 р., тобто в 11 разів менше, а якщо перевести крб. в гривні, то близько в 60 разів. Правда, чимало підприємств в галузі сільського господарства одержують чистий прибуток не тільки від реалізації сільськогосподарської продукції. Так, у 2006 р. він становив 2445,4 млн грн., що в 3,9 раза (630,4) більше останньої.

Для оновлення ж машинно-тракторного парку аграрних підприємств на рівні технологічної потреби, як свідчать розрахунки вчених ННЦ "Інститут аграрної економіки", необхідно щорічно купувати машини й обладнання на суму понад 15 млрд грн. З них на оновлення парку тракторів виділяти 3,0—3,5 млрд грн., зернозбиральних комбайнів — 3,5—4,0 млрд грн. Крім цього, для підтримання машинно-тракторного парку в працездатному стані необхідно 2,0—2,5 млрд грн. на закупівлю запасних частин і ремонтних матеріалів [11]. Логічно зробити висновок, якщо чистий прибуток від усієї діяльності, одержаний сільськогосподарськими підприємствами в 2006 р., інвестувати тільки в матеріально-технічну базу (МТБ), то для цього потрібно не менше шести років.

Отже, сучасні обсяги чистого прибутку, рівень рентабельності і особливо норма прибутку не відповідають потребам не тільки розбудови постіндустріальної моделі аграрної економіки, але й забезпечення її індустріального рівня. І тому подолання критичного стану МТБ — це проблема підвищення дохідності сільськогосподарських підприємств. Тут має-

мо взаємопов'язану проблему. Критичний стан МТБ сільського господарства знижує його ефективність, дохідність і платоспроможність. А це не дає змогу здійснювати відтворення й розвиток аграрного виробництва на інтенсивно-інноваційних засадах. Напевне, вирішити цю проблему самостійно аграрії не в змозі. Тут необ-

хідна розробка і головне — реалізація відповідної цільової програми на рівні Верховної Ради і Кабінету Міністрів України. Її головні виконавці — держава і суб'єкти аграрного виробництва. Питання це, зрозуміло, потребує спеціального дослідження. А тому лише зазначимо, що основними напрямками зростання прибутковості, зокрема рівня рентабельності сільського господарства, є вирішення проблеми диспаритету цін. Як відомо, рівень цін покупних засобів виробництва в ринковій економіці не залежить від тих, хто її купує. Тобто окремі товаровиробники в умовах вільної конкуренції на них вплинути не в змозі. А сільське господарство і є тією галуззю, яка функціонує в ринковій економіці в умовах, наближених до вільної конкуренції. Водночас виробники засобів виробництва для сільського господарства функціонують в умовах, наближених до монополії чи олігополії. Завдяки цьому вони диктують ціни, а точніше, продають свою продукцію за монополю високими цінами. Йдеться про так званий диспаритет цін між I та II сферами АПК відносно сільськогосподарського виробництва.

Наголосимо на одній важливій обставині щодо собівартості продукції. Вартість усіх засобів виробництва, які купує сільгосптоваровиробник, має компенсувати йому покупець його продукції. Всі інші витрати компенсуються йому за умови, що витрати виробництва здійснюються з дотриманням суспільно необхідних витрат, тобто витрат за суспільно нормальних умов виробництва. Відповідно, зростання цін на покупні засоби і предмети праці теоретично призводить лише до зростання собівартості й цін, а виробник від цього не несе ніяких втрат. Розмір його прибутку залишається незмінним. Проте партнери сільгоспвиробників із III сфери АПК, як і I сфери, також функціонують в умовах, наближених до монопольних чи олігопольних. Різниця лише в тому, що вони використовують монополю низькі ціни щодо сільськогосподарських підприємств.

Отже, для сільського господарства характерний диспаритет цін не тільки на "вході", але й на "виході". Тобто сільгоспвиробники купують засоби виробництва за монопольно високими цінами, а свою продукцію продають за монопольно низькими. Утворюється "стійкий диспаритет" ("ножиці") цін щодо сільського господарства. Його наслідком є низькі прибутки і низький рівень рентабельності. Диспаритет цін призводить до того, що за показником норми прибутку (відношення суми одержаного прибутку до авансованого капіталу) аграрний сектор і нині перебуває на останньому місці. Так, у 2006 році аграрний сектор і сільське населення з об'єднаного виробничого капіталу (з вартістю сільгоспугідь) досягли норми прибутку 0,6%, а інші сектори економіки — 4,5%. Додана вартість аграрного сектору, що забезпечує 32,2% населення країни, займала лише 8,7% у доданій вартості по економіці в цілому. Саме це і зумовлює інвестиційну та інноваційну непривабливість галузі, занадто слабкий зовнішній приплив капіталу. Проведений науковцями аналіз показав, що через недосконалість міжгалузевих економічних відносин, зокрема цінового механізму, за 15 років галузь втратила понад 600 млрд грн., що зумовило значне зменшення надходження коштів на формування її матеріально-технічної бази та оплати праці, яка в сільському господарстві удвічі нижча, ніж у промисловості [12].

Вирішення проблеми формування сучасної матеріально-технічної й технологічної бази в аграрному секторі економіки неможливе й без створення відповідної системи кредитування. Основним шляхом подолання негативних факторів в кредитному забезпеченні є розвиток кредитної та інституційної інфраструктури. В інфраструктурній системі доцільно створення Земельного (іпотечного) банку з відповідною мережею регіональних структур; кооперативної кредитної мережі для сільської місцевості; Фонду кредитних гарантій сільськогосподарських товаровиробників. Удосконалення законодавчо-нормативного регулювання створить умови для нормального функціонування кредитної інфраструктури [12].

ВИСНОВКИ

Масштаби, продуктивність, ефективність та конкурентоспроможність аграрного виробництва визначають численні умови й фактори. Пріоритетне серед них місце належить матеріально-технічній і технологічній базам. При цьому стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, глобалізаційні процеси зумовлюють по-

силення його місця й ролі в сільському господарстві. Розуміння цього факту особливо актуально для України, зважаючи на значне фізичне й моральне зношення МТБ, особливо такої її складової як машини і обладнання. Без застосування сучасних технічних засобів і технологій неможливо розбудувати постіндустріальну модель аграрної економіки і відповідно виробляти конкурентоспроможну продукцію на внутрішньому і зовнішньому ринках. Виходячи з цього, стратегічним завданням сільського господарства для України є розбудова його постіндустріальної моделі, зорієнтованої на продуктивне й ефективне використання виробничих ресурсів, відновлення й розвиток на інтенсивно-інноваційних засадах. В ній пріоритетну роль має відігравати сектор великотоварних агроструктур, незалежно від організаційно-правових форм господарювання, з відповідно техніко-технологічною оснащеністю.

Відсталість МТБ сільського господарства зумовлена багатьма причинами. Одна з них — абсолютизація чинника приватної власності на засоби й результати праці і недбале ставлення до розвитку людино-технічної системи. Зокрема, не акцентувалася увага на тому питанні, що в економічно високорозвинених країнах вже декілька десятиліть функціонує постіндустріальна модель аграрного виробництва. Вона за технічною оснащеністю, а відповідно і продуктивністю, конкурентоспроможністю значно переважає вітчизняну. А вступ України до СОТ, посилення міжнародних зв'язків об'єктивно змусять конкурувати наших аграріїв із зарубіжними як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Поки що конкурентоспроможність у певній мірі нам забезпечує високий природний потенціал (який, до речі, використовується далеко не в повній мірі), низька оплата праці і порівняно з іншими країнами низька "хімізація" сільського господарства. Так, в Україні можна одержувати щорічно 67—80 млн тонн зерна при урожайності 50—60 ц з гектара. Це дозволить забезпечити потребу тваринництва в кормах (25—30 млн тонн), направити на продовольчі цілі (8—10 млн тонн), продати населенню 3 млн тонн, на виробництво біоетанолу (8—18 млн тонн) і створити експортний потенціал у 18—21 млн тонн при 12—11 млн тонн — у 2005—2006 роках. За умови збільшення урожайності картоплі та овочів можна зменшити площі під цими культурами [12]. Належна техніко-технологічна база сільського господарства тільки за рахунок зниження втрат при зборі врожаю дала б, за деякими даними, на третину збіль-

шити сучасні обсяги зернових. Понад 60% валової продукції сільського господарства виробляється в "мануфактурному", доіндустріальному секторі. Тільки 10% ОСГ використовують власну техніку.

Вирішення проблеми розбудови постіндустріальної моделі аграрного виробництва потребує значного зростання його дохідності. А це в свою чергу можливо за умов: забезпечення еквівалентного обміну між сільським господарством і іншими сферами АПК. Сільське господарство в цілому перебуває в несприятливій край для нього цінній ситуації. З одного боку, монополюючи високі ціни на техніку, добрива, паливо, отрутохімікати призводять до зростання собівартості продукції, з іншого — низькі ціни на продукцію сільського господарства не дозволяють покрити значні витрати виробництва і отримати належний прибуток. А це унеможливує відтворення й розвиток аграрної сфери на інтенсивній основі, а тим більше забезпечення її інноваціями. Поки що за умов в основному екстенсивного господарювання є проблематичним навіть просте відтворення на застарілій і значно зношеній матеріально-технічній базі. Тому стратегічним завданням держави (усіх гілок її влади) і менеджменту на рівні господарських одиниць має бути забезпечення їх належної дохідності і на цих засадах розбудова постіндустріальної моделі функціонування й розвитку аграрної сфери економіки. Водночас й сьогодні тут є певні позитиви. В кожному регіоні сформувалася група, як правило, великотоварних сільськогосподарських підприємств, яким вдалося збільшити обсяги інвестицій в людино-технічну систему, забезпечити відтворення й розвиток МТБ на інтенсивно-інноваційних засадах. В них більш висока норма рентабельності, заробітна плата, що дає їм можливість залучити висококваліфікованих кадрів, нерідко створити замкнуті ланцюги "виробництво-зберігання-переробка і реалізація" продукції і забезпечити конкурентоспроможність на внутрішньому й зовнішньому ринках. Не тільки в Україні, але й за рубежами відомі здобутки таких підприємств Дніпропетровської області, як АТЗТ "Агро-Союз" (Синельниківського району), ТОВ "Олімпекс-Агро" (Новомосковського району) з площею землекористування 22,2 тис. га. Тут в неврожайному 2007 р. рівень рентабельності всієї діяльності становив 24,3%, зокрема продукції рослинництва 45,2%, урожайність зернових — 31,1 ц/га, озимої пшениці — 36,2, соняшнику — 25,5 ц/га. Прикладом для наслідування може бути й ТОВ Агрофірма "Дружба" (Новомос-

ковського району). В 2006 році рівень рентабельності всієї діяльності (для порівняння в дужках по Україні) становив 27,5% (7,4%), продукції рослинництва — 52,0 (11,3), урожайність озимої пшениці — 42,1 ц/га (25,6 ц/га), кукурудзи на зерно — 107,2 (37,4), соняшнику — 20,7 (13,6), цукрових буряків — 493 (285 ц/га).

Література:

1. Амбросов В.Я., Маренич Т.Г. Великотоварні підприємства як основа впровадження інновацій // Економіка АПК. — 2007. — № 6. — С. 15—18.
2. Андрищенко А.М. Ефект діяльності сільськогосподарської виробничої кооперації в умовах становлення сільськогосподарського виробництва // Економіка АПК. — 2004. — № 8. — С. 48—52.
3. Гайдуцький П.І. Аграрна реформа: міфи й істина // Економіка АПК. — 2003. — № 9. — С. 3—9.
4. Данкевич А.Є. Світовий досвід оренди земель // Економіка АПК. — 2007. — № 3. — С. 138—144.
5. Завадський Й.С. Державне регулювання економіки АПК // Економіка АПК. — 1999. — № 1. — С. 69—72.
6. Кучма Л.Д. Дбаючи про село, ми забезпечуємо майбутнє // Економіка АПК. — 2004. — № 11. — С. 3—10.
7. Лукінов І. Пріоритетна політика держави в технологічних перетвореннях // Економіка України. — 1997. — № 2. — С. 4—19.
8. Макеєнко М. И собственность, и аренда // АПК: экономика, управление. — 2001. — № 8. — С. 69—74.
9. Нелеп В. Ринкова стратегія сільськогосподарського підприємства // Економіка України. — 1994. — № 7. — С. 64—69.
10. Полтавський Ю.А. Ринковий механізм діяльності новостворених агроформувань // Економіка АПК. — 2002. — № 6. — С. 92—97.
11. Саблук П.Т. Структурно-інноваційні зрушення в аграрному секторі України як фактор його соціально-економічного зростання // Економіка АПК. — 2004. — № 6. — С. 3—8.
12. Саблук П.Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період // Економіка АПК. — 2008. — № 4. — С. 19—37.
13. Статистичний збірник "Сільське господарство України за 2006 рік" / Державний комітет статистики України. — К., 2007. — 367 с.
14. Фермерські господарства як форма аграрного бізнесу. Забезпечення ефективного функціонування селянських (фермерських) господарств. — Х.: ХДТУСГ, 2000. — 53 с.